שינויים בהרגלי הצריכה ורגולציה על הבנקים

מיטל שמש*

המפקח על הבנקים, יואב להמן, פרסם בתחילת השנה הוראה בדבר ניהול מסגרות האשראי בחשבונות עו"ש ובחשבונות עסקיים בבנקים. ההוראה קובעת כי לקוחות הבנקים לא יוכלו לחרוג ממסגרת האשראי שהוקצתה להם. עד ינואר 2006 הבנקים צריכים לתאם ולקבוע בהסכם עם כל לקוח מסגרת אשראי מתאימה. בכך יוגבל שיעור האוברדראפט (משיכת יתר) שיוכל הלקוח למשוך באופן שוטף וזאת בהתאם למצבו הכלכלי. במידה שהלקוח לא משתף פעולה, בנקים רשאים לקבוע את המסגרת באופן חד־צדדי.

מטרת ההוראה היא להפסיק את הנוהג שהתפתח בישראל לחרוג ממסגרות האשראי המאושרות. חריגות שהן לעתים בשיעורים מהותיים. חריגות אלו מביאות לאי ודאות, ללקוח ולבנק, באשר לניהול החשבון. ההבדל בין משיכת יתר לבין הלוואה נובע ממועדי הפרעון. להלוואה נקבע מועד לפרעון ידוע מראש. משיכת יתר היא מעין הלוואה ללא מועד פירעון קבוע וידוע מראש.[1] הבדל זה מתומחר כמובן בריבית: הריבית על משיכת יתר תהיה גבוהה יותר מריבית על הלוואה רגילה. בדרך כלל הבנק מגדיר עבור הלקוח מסגרת אשראי קצובה בחשבון העו"ש - זוהי הלוואה רגילה, משיכת סכומים מעבר לכך מהווה חריגה מאשראי - ולה נקבע באופן חד-צדדי שיעור ריבית גבוה במיוחד. עד כה, בנקים אפשרו הן למשקי הבית והן לבעלי העסקים הקטנים לבצע בקלות יחסית משיכות יתר קיצוניות. העובדה שמדיניות זו נשמרת אומרת שהיא רווחית: הבנקים מרוויחים מסיק מרווחי הריביות המופרזות בגין חריגות ממסגרת האשראי כדי לכסות על חובות אבודים הנובעים ממדיניות זו.

בעוד האחריות על סירוב בלתי סביר לתת אשראי מוכרת בישראל בחקיקה,[2] האחריות בגין מתן בלתי סביר של אשראי לא הוכרה בישראל.[3] המפקח על הבנקים בהוראתו מנסה בעצם להחיל אחריות מסוימת על הבנקים בעניין זה.

הבנק נחשב כנושה מתוחכם. הוא שונא סיכון ובהיותו גוף המתמצא בשווקים השונים, הוא יכול להעריך בדייקנות יותר גבוהה את כדאיותה של ההשקעה ללא שהוא מעורב רגשית.

המפקח מעוניין ליצור מעורבות כזו בבנקים ולהגביל את הלקוחות. לדבריו "הכנסת מסגרת אשראי היא הזדמנות לשוב ולשלוט בניהול התקציב המשפחתי, לבחון מחדש אילו הלוואות כדאי לקחת ולהשתחרר מ'אוברדראפט כרוני'. חריגה מתמשכת ממסגרת האשראי, ובייחוד חריגה שהולכת וגדלה, משמעה הוצאות גבוהות מן ההכנסות, המצביעה בדרך כלל על רמת חיים העולה על היכולת הכלכלית. מצב שעלול להוביל להסתבכות כלכלית קשה. חשבון עו"ש שמתנהל נכון הוא לא תמיד במינוס, והמינוס המרבי הוא תמיד בגבולות המסגרת".[4]

כפי הנראה, המפקח על הבנקים לקח לעצמו את המטרה הקשה לחנך את האזרח לחיות בפלוס ומפעיל את כוחו ברגולציה על הבנקים. אולם מדיניות כזו אינה רווחית לבנקים. בנוסף הם עשויים להיתקל בקשיים מול הלקוח בניסיון להגדיר את מסגרת האשראי - האנשים לא ישנו את הרגלי ניהול החשבונות להם בן לילה. יישום ההוראה יגרור התנגדויות הנובעות בעיקרן משינוי תנאי חשבונו של הלקוח ומההבנה שייתכן שיצטרך להתמודד עם "צ'קים חוזרים".

המפקח נותן לבנקים מרחב תמרון. הוא לא קבע אופי למסגרות שיוגדרו ואיפשר לבנק אף להגדיר את המסגרת באופן חד־צדדי. מדיניות הבנק יכולה לנוע מהנהגת יד קשה כלפי הלקוחות בכך שיכריחו אותם להיכנס למסגרות ולהקטין חריגות (ובכך לצמצם הכנסות מימון לבנק), ועד לגישה רכה יותר שתגדיר מסגרות אשראי גמישות שיתאימו גם כך לחריגה הקיימת של הלקוח ובעצם ישאירו את המצב כפי שהוא.

בתוך קיימת האפשרות לפעול להקטנת מסגרות האשראי רק כלפי לקוחות שבוודאות יתקשו להחזיר את החוב. בכך הבנק מרוויח מהקטנת החובות האבודים וממכירת הלוואות ללקוחות המתקשים וגם המפקח מרוצה מרגולציה שהיא לכאורה לטובת האזרחים ועברה באופן מוצלח וחלק.

הבנקים יוצרים מראית עין של רצון להביא את הישראלים לניהול חשבונות נכון באמצעות פתיחת סדנאות ותכניות הסברה אך בד בבד מוציאים כספים רבים על פרסומות לשיפור איכות החיים בעזרת הלוואה (רוצה לטוס לחו"ל? קח הלוואה! רוצה רכב חדש ונוצץ? קח הלוואה!). זה כמו לדבר על דיאטה עם אדם הסובל מהשמנת יתר ובמקביל להציע לו עוגת קצפת. הבנקים ירעו את מצבם של החייבים המצויים במצב קשה, בקביעת מסגרות חד־צדדיות בריבית הגבוהה, משקי הבית האחרים ימשיכו באין מפריע לחיות בתוך מסגרת האשראי אמנם, אך עם הרבה הלוואות... מה עשינו בזה? כלום! ירדנו לחיי משקי הבית החלשים ובעלי העסקים הקטנים שנאבקים לשרוד אך אורח חיים של הישראלי המצוי לא השתנה. המפקח בהוראתו חסרת השיניים בעצם מבקש מהחתול לשמור על השמנת.

בסופו של יום, עלות השינוי במדיניות האשראי נופלת כולה על כתפי הלקוחות החלשים, כשמלכתחילה המצב נוצר בשל אוזלת ידו של הבנק או חוסר רצונו להגביל משיכות יתר של לקוחות. המפקח והבנקים משתמשים ברטוריקה של דאגה לאזרח הקטן אך מבצעים את השינויים שלא לטובתו, על גבו, תוך זריקת האחריות כולה עליו. כדי למנוע מצב זה, הרגולציה שמופעלת חייבת להיות מהותית ולא טכנית. חייבים ליצור כדאיות אמיתית לבנק לכך שאנשים ינהלו חשבונותיהם בתבונה. הדבר יכול להתאפשר בקביעה ברורה יותר של מסגרות אשראי ובהטלת חלק מהעלויות של חריגות מאשראי גם על הבנק. למשל שהריבית על החריגה לא תהיה גבוהה כפי שהיא כיום. כך הבנקים ישתדלו שלא לאפשר מצב זה מלכתחילה וימצאו דרכים לעודד את החזרת ההלוואות מהר יותר. אפשרות נוספת היא בשימוש במערכת המשפט על ידי מתן האפשרות לצד ג' לתבוע את הבנק בגין יצירת מצג שווא במתן הלוואה לאדם שנמצא במצב כלכלי קשה.

במצב שבו שוק אמיתי לא קיים והלקוח הופך למעין שבוי (שלא לומר עבד) של הבנק, רק פגיעה בכיס העמוק והרגיש של הבנקים תביא לשינוי היחס והמדיניות ללקוחות, ואולי כך, בעקיפין, תביא גם לשינוי באופן ניהול החשבונות של האנשים בארץ.

1. חובות החלות על הבנקים / גלעד נרקיס, מירב מור, עמ' 310.
2. חוק הבנקאות, תשמ"א-1981, סעיף 2(א).
3. על אף שהוזכרה במספר פסקי דין, למשל: ע"א 98/75 **בנק הפועלים נ' מכבשים הדרום בע"מ**, פ"ד מ"ה(3) 281.
4. יום רביעי, 17 באוגוסט 2005, 15:08 מאת: רן רימון, **הארץ**.

* סטודנטית למשפטים וחשבונאות, שנה ג'